

(Əvvəli ötən sayda)

Turqut Uyar: Mən günümü-zün şeiri deyəndə ancaq gənc şairləri nəzərdə tuturam. Düzü, Cemalın da söylədiyi kimi bir neçə nəsilədən gələn şair eyni mətbu orqanlarda yazır, amma mən yə-nə də fikrimdə qalıram. Bayaq bir şey soruşmuşdun, keçmiş şeir barədə...

Tomris Uyar: Bəli, mirasın dəyərləndirilməsi...

Turqut Uyar: O mirasdan istifa-də edirlər deyəcəkdin.

Tomris Uyar: Məncə, sintez formada təzahür edir.

Turqut Uyar: Bəli. O mirası yeni dünyagörüşü, yeni düşüncə ilə günümüze tətbiq etdiklərini görmədim. Dediym odur ki, ad verməyə ehtiyac yoxdur, heç birin-in şeirində xətlər da tapmaq olar. Mükəmməllik axtarışında

ca getmirlər. Əsasən, siyasi şeir yarandığını buna görə deyirəm.

Tomris Uyar: İllər əvvələ - ilk şeirlərinizi qələmə almağa başladığınız zamanlara baxdıqda bəzi tənqidçilərin sizi müəyyən bir cərəyan, məktəb ətrafında birləşdir-mə meyillərinə rast gəlirik. Ola bi-lər ki, yanlış idi, amma hamıya bəlli yanlış.

Turqut Uyar: Düşünürəm ki, bu barədə doğru, ya da yanlış bir açıqlamam var. Zənn edirəm ki, cəmiyyət olaraq bəzi şeyləri qay-da-qanun çərçivəsinə salıb həll eləməyə öyrəşmişik. Həqiqətən də, başlanğıcda ortaq nöqtələrimiz var idi, xüsusən də, dildən istifa-də bağlı. Amma 50-ci illərin sonlarına yaxın hər kəs "öz"ünü aydınlaşdırıb, ayırdı.

Cemal Süreya: Məncə, belə-dir: Hamımız "başqa" şeir, o za-man mövcud olan ənənədən kə-

tirdiyi bəzi oxşarlıqlardan da danı-şa bilirik.

Turqut Uyar: Mən dil xüsusi-yətləri deyərək, bunları da əlavə etmək istədim. Dili böyük bir an-layış olaraq düşünəndə...

Edip Cansever: Anladım. Məncə, şeir daha çox bəsi-rət gö-zü ilə bağlıdır, daha doğrusu, "məncə" yox, elə belə də olmalı-dır. Bir də xaricdən görmə kimi yanaşa bilirik şeirə. Müasir ol-maq üçün, üslubla bağlı bəzi sə-yərlərdən ötrü bir az bənzərlik (əlbə-tə ki, sonrakı illəri hesaba qatmı-ram) olacaqsə, bu oxşarlıqlar şeir-in tamamilə səthində qalan, əs-lində, oxşarlıq sayılmayacaq qə-dər kiçik ünsürlərdir. Amma şeirə belə səthi yanaşdıqda ilk bunlar görüldü və bizi də asanlıqla "İkin-ci yeni"də birləşdirdilər.

Tomris Uyar: O zamana qə-dər Türk şeirində "tragik" qatın ol-

yaşayan adamın faciəsi ortaya çı-xır. Amma özgələşmə də buradan başlayır elə.

Tomris Uyar: Nümunə gəti-rək. Sənin "Akçaburgazlı yekta", Edipin "Çağrılmayan Yakub", ya da "Ben Ruhi bey nasılım", Ce-malın "Onlar üçün Avtobus şərqisi" şeirlərindəki lirik qəhrəmanlar bir-birlərinə heç bənzəmir-lər, amma hamısı eyni cəmiyyətin şəxsləridir. Bəlkə də, bənzərlik beləcə ortaya çıxır...

Edip Cansever: Sualı bitirmə-dən bir az da aydınlaşdırmaq istə-səniz. Bizdən öncə yazanları Or-xan Vəli və Cahit Sıtkı şeirini nü-münə kimi götürək. O.Vəli şeirin-də hüznər, ayrılıqlar, bəzən zara-fatlar, sürprizlər, zərif ifadələr var. C.Sıtkıda da ölüm düşüncəsi, bədbinlik, bəzən coşqunluq, spirt-li içki. Çoxdur bunlar. Amma bu şairlər, xüsusən, yaxşı şeirlər yaz-maq istəyiblər. Yaxşı şeir isə düz-gün şeirdir. Yaxşı mısralar yaz-maq, onları yaxşı birləşdirə bil-mək. Bunlara lazımı şəkildə riayət etdikdən sonra, ortaya tələffüzü qədər yaxşı şeirlər qoyulduğu za-man şeiri yaranır. Şeir budur. Elə zənn edirəm ki, bizim nəsil bunu axtarmadı. Şeirdə şəxsin iztirabı öz iztirabıyla cəmiyyətdəki faciəni nəzərə alaraq çoxaltmaq, rəngla-rəngləşdirmək istədi. Biz də açıb ağartmadığımıza görə bütün bun-lar ortaya çıxmır.

Tomris Uyar: Yazı yazmaq məsələsini buna görə qabardı-ram.

Turqut Uyar: Doğrudur. Bizim nəslin dərdi yaxşı şeir yazmaq ol-madı, sadəcə yaşamın qarmaqa-rışıqlığını şeirə istiqamətləndir-məyi istədik. Yetkin şeir yaradıl-madı demək deyil. Biz "misra naxış-lamağa" əhəmiyyət vermədik. Bir vəziyyəti daha yaxşı izhar etmək, hətta bəzən şeirdən əl çəkmək bahasına bunu necə daha yaxşı etmək mümkünsə, etməyə çalış-dıq. Lap yəqin, burada öz adıma danışiram.

Tomris Uyar: Bayaq Cemal əlli yaşı haqladığınızı söylədi. Biz də bilməzdən gəldirdik.

Edip Cansever: Çoxdan aş-dıq, çoxdan...

Tomris Uyar: Əlli yaşı keç-mək gənc və təzə şeir yazmaq is-təyənlər üçün problem yaratmaz, yəqin. Amma yaşlı zamanlarda yazılan şeirin də ayrıca yeri yox-durmu? Burada "yaşlanmaq" kəl-məsini sadəcə təcrübəyə məsu-liyyət hissi ilə sahib çıxmaq kimi istifadə edirəm. Yazarkən bir də-yişiklik olurmu?

Turqut Uyar: Şeir yazanda yaşlanmaq... Söz gəlişi deyirik, məncə, belə qocalmaq növü yox-dur. İndi də 20 yaşdakı həyəca-nımla yazıram. Düzdür, 50 illik keçmiş mənə diqqətli olmağı söy-ləyir. Peşəkarlığımdan istifadə edib, asana qaçmaq istəmirəm. Təkrar qeyd edim, 50 yaşında da eyni həyəcanla yazıram, fəqət da-ha təmkinli həyəcanla.

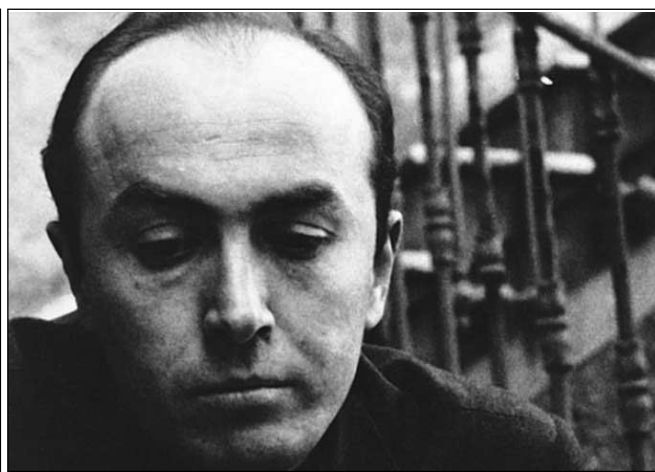
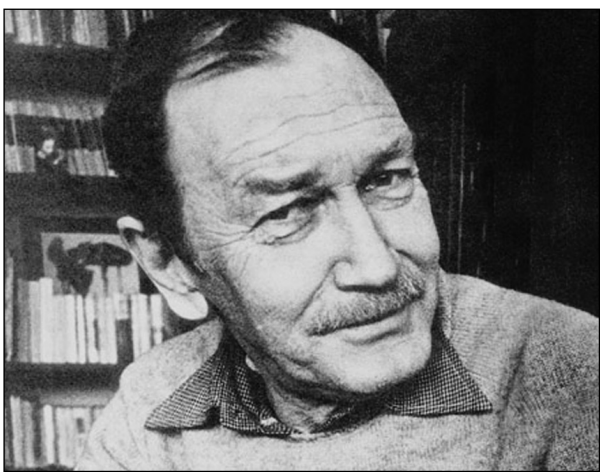
Tomris Uyar: Daha az "hor-monal" həyəcanla?

Turqut Uyar: İnsan hormonal həyəcanlarla şeir yazırsa, o şeir 30 yaşında bitir.

Davamı səhifə 15-də

Yaş və şeir

Edip Cansever, Cemal Süreya və Turqut Uyarın poeziya söhbəti

olanlar "öz"lərini itirirlər.

Cemal Süreya: Bəli.

Tomris Uyar: Anonim mü-kəmməllik... İndi isə sözü Ece Ay-hana gətirmək istəyirəm. İllər ön-cə belə qeyd eləmişdi: *"İstər 'İkinci yeni' adlananlar olsun, istərsə də o dövərdə yazanların şeir yolu bir-birinə uyğun gəlmə-sə də, birlikdə elə dərin şeir ma-cərası yaşadılar ki, inanmıram ki, qısa zamanda yeni bir nəsil yara-na. Çünki yaşadıkları, yaşatdıqla-rı 2-3 nəsillik macərə idi". Bu ba-rədə nə deyə bilərsiniz?*

Edip Cansever: Əl-əlbət, indi də yaxşı yazan tək-tük şair var. Ümumi danışmaq doğru olmaz. Fəqət çağdaş şairlərimiz, istəsən, gənclər deyək, şeirin xasiyyəti və genetikasına bələd deyillər. İkinci-nə bələd deyillər, çünki Cemalın da yazdığı kimi həmişə vaqona son dayanacaqdan tullanırlar. Da-ha əvvəlki "nəsilləri" analiz etmə-dən, sonun ardınca düşürlər. Bu, özlüyündə bir qüsurdur. Bir də öz xarakter və temperamentlərinin fərqi-də deyillər. Fəqət öz şeiri-mizi yalnız bunları bilməklə inşa etmək mümkündür. "Öz" nə şeirin mövzusunda, nə motivində, nə də digər ünsürlərindədir. Çox dərin-dədir, çox. Bax, o dərinliyin ardın-

nar şeir yazdığımız üçün, eyni dam altına toplandıq. Bir qrup gənc fərqli yazırdı. Şeirləri də fərqli idi, amma əlbət, oxşar yanları olmalı idi. Çünki gənciydilər, bir-birlərinə təsir edirdilər. Amma sadəcə bu "fərqlilik" hər kəsi on-ları bir yerdə görməyə istiqamət-ləndirdi. Bu elə bir vəziyyət aldı ki, artıq hər kəsin ayrı-ayrı adın-dan çox, yazılarda "İkinci yeni" anlayışından istifadə olundu. Kimdir bu "İkinci yeni", neçə nə-fərdən ibarətdir bəlli deyil. Heç ol-masa, "Garip" deyiləndə üç-cə nə-fərin adı məlum idi. Sartr yazırdı: Mən eksistensialist deyildim, am-ma alnıma vurdular, vurdular, vur-dular, sonunda o damğanı qəbul etməli oldum. Fəqət nəydimsə, yənə oyam". Biz də onun kimi...

Tomris Uyar: Onsuz tənqidçi-lər də həm sizi "İkinci yeni"ni ya-ratmaqda günahlandırır, həm də o cərəyandan ayrı tutmağa çalışır-dılar.

Turqut Uyar: "İkinci yeni"dən söz açılarda ancaq və ancaq pis nümunələri çəkmək kimi bir adət formalaşmışdı.

Edip Cansever: Bir dəqiqə. Turqut bayaq dil, üslub xüsusi-yətlərindən söz açdı. Bununla be-lə ölkəmizdə çağdaş olmağın gə-

madığı da vurğulanır. Həqiqətən də, şeirimizdə ya komik ünsürlər çox idi, ya da tarixi təsvirlər. "İkin-ci yeni" ilə ilk dəfə olaraq insanın "balaca" belə olsa, şəxsiyyət kimi kimliyi araşdırılmağa başladı.

Edip Cansever: Söhbətə mü-daxilə edirəm. Düzü, sualları sən ortaya atırsan, sən sözü müzə-kəssən, daha münasib olacaq, amma nəysə...

Tomris Uyar: Bəsdi görək. Buyur.

Edip Cansever: Önemli olan insanın "kiçik", yoxsa "böyük", hər nədirsə şəxsiyyət kimi faciə-sini "tapmaq", ortaya çıxarmaq-dır. Mən digər köməkçi vasitələrlə birgə bunu bacarmağa çalışdım.

Tomris Uyar: Bəs, yaxşı, hər kəs öz "şəxsiyyət"ini, özü yaratdı-ğı "şəxsiyyəti"ni faciəsini izaha çalışsə, bunun kökündə oxşarlıq, ifadə də bənzərliyi ola bilərmə?

Turqut Uyar: Belə bir bənzərlik ola bilər. Yaşadığımız vəziyyə-ti anlamaqda əgər müasir insan-larıqsa, qaçınılmaz bənzərlikdən söz gedə bilər. Çünki eyni şərtlər daxilində, eyni cəmiyyətdə yaşa-yırıq. Fəqət bəzi xarici təsirlərdən başqa eyni mühiti öz içimizdə fərqli cür yaşaya bilirik. Bu zamanda mühit içərisində günün şərtlərini

Tomris Uyar: Bəlkə də, daha çox düşüncəyə əsaslanır, təcrübələr gözəndən keçirilir, fikirlər oturuşur demək istədim...

Edip Cansever: Öz təcrübəmdən deyə bilərəm ki, yaş üstünə yaş gəldikcə şeiri daha yaxşı anlayıb, daha gözəl nümunələrini yazmaq olur. Məsələn, şair 25 yaşında eşq şeiri yazar. Fəqət zaman keçdikcə eşqin çöküntüsü - tortası daha başqa cür hal alır. Yazarkən eşqi xüsusi yox, ümumi şəkildə dərk edirik. Və bu dərk etmənin verdiyi fəlsəfi hal şəxsi daha yaxşı şairə çevirir. Belə təcrübədən yaranan şeir daha dərin olacaq. İnanıram...

Tomris Uyar: Cemal Süreya-ya bir sualım var: Son şeirlərində

bürünür. Bayaq şeirimlə düşüncəm arasındakı qopuqluqdan söz açdım. On il bundan əvvəl belə şeylər deyə bilməzdim. Görəsən, bu bizim üçün həyəcan təbəlidirmi? Biz axı duyğu şalələsi ilə birgə doğulmuşduq.

Edip Cansever: Mən tam da bu anda Turquta bir sual vermək istəyirəm.

Turqut Uyar: Deyəsən, altıdan-altıdan yaşlılığa təriflər yağdırırıq. Təbii, qocalmamışıq!

Cemal Süreya: Əşşi, olsun da. Danışırıqsa, bu da yaşlanmaqla bağlıdır elə.

Edip Cansever: Söhbətlərimizdən birində Turqut "insan bəlli bir yaşa çatdıqda bəzi təməl əsərlərdən nümunə götürərək modernliyə keçə bilir" demişdi. Nümunə kimi də Melih Cevdet ömrüncə li-

malıdır.

Edip Cansever: Razıyam səninlə.

Cemal Süreya: Bəli.

Tomris Uyar: Yarımcı qalmış sualı tamamlayaq. Bayaq Oktay Rıfatdan söz açılmışdı. O.Rıfat "İkinci yeni"ni mən yaratdım" söyləyir. Olsun... Amma bizim şeirlərimiz 1950-ci illərdən sonra yayımlandı, amma kitab nəşr etdirə bilmədik. O.Rıfat "Perçemli sokak"ı 1956-cı ildə çıxardı. Kitabdakı şeirlərin, demək olar ki, heç biri daha əvvəl yayımlanmamışdı. Və bircə ön sözlə bu axımı öz adına çıxarmağa çalışdı. İndi Özdemir İnce buna diqqət edib. Mən yazdığım bir yazıda "bir il əvvəl" deyirəm, amma Özdemir hesablayıb 3 ay əvvəl olur. Yeditepe Şeir mükafatını aldıqdan sonrakı müsahibə-

ri ilə, Melih Cevdetin yazı və rəftarından çıxan bəzi şeylər, əslində, məni yaraladı. Onlara olan sevgimi yaraladı...

Edip Cansever: Onları bizdən əvvəl yazdıqları üçün danışırıq. Amma adını çəkdiyin türk dili ilə bağlı fikirlər ancaq və ancaq yaxşı şairə təsir edə bilərdi. Əgər sən yaxşı şair olmasaydın...

Cemal Süreya: Hələ bilinməz.

Edip Cansever: Buraya bir-birimizə tərifnamələr demək üçün toplaşmaya bilirik, amma tənqid etməyə də gəlməmişik axı.

Turqut Uyar: Mənimki ümumi bir tənqiddir. Sənin etdiyin isə qədirbilənlik. Axı heç kim dilini başqasından öyrənə bilməz.

Cemal Süreya: Bilirsən, demək istədim onların türk dilindən istifadələri təsir edib mənə. Məsələn, "Toxum" şeiri. Kitabın ümumi abuhavasına əks olsa da.

Turqut Uyar: O şeir hecəda yazılıb.

Cemal Süreya: Bəli, amma bu ustaların türk dili üzərində 40-cı illər ədəbi nəslindən daha çox əməyi var. Amma poetik planda... Baxın, çox açıq danışırıq burda. Ailə kimi, yaşlılıqdan söz açdıq, elə bil ki, sabah öləcəyik kimi... O şeirlər geriye baxdığım da köhnəlməmiş görünür. Yəhya Kamal belə o köhnəlməmişliyi içində daha yaxşıdır. Çünki bunlarınki çox spekulativ düşüncədir.

Tomris Uyar: Amanın bir gü-nüdü, söylənməmiş bir söz qal-masın.

Cemal Süreya: O zaman bu söhbət birimiz öləndə yayımlansın ki, barı pul ələsin.

Turqut Uyar: İnsan, təbii ki, özündən yaşlı, önəmli şairlərdən təsirlənə və ya dildən istifadə barədə nələrsə öyrənə bilər. amma şeir təsir dairəsi deyil. Əksinə, məruz qalınan təsirlərə reaksiyadır.

Cemal Süreya: Bax, bu çox gözəldir.

Turqut Uyar: Mən də M.Cevdet, O.Rıfatdan təsirlənmişəm, amma istədiyim onların yazdığı-nın tam ziddində şeir idi.

Tomris Uyar: Demək ki, ədəbiyyatçıda, sənətçidə öz dünyasını inşa etmə yolundakı kiçik tərəddüdlərini bağışlamaq olar deyə düşünürsünüz. Amma sənət və ideoloji anlamda əsassızlığı ziddiyyət kimi qəbul edirsiniz.

Cemal Süreya: Tomris, belə deyə bilərikmi? İnsan geridən irəliyə hərəkət edə bilər, amma əksi qəbuləlməzdir. Hətta, bu yaşla belə açıqlana bilməz.

Edip Cansever: Hesablı, planlı ola bilər.

Turqut Uyar: Dönükdür. Başqa bir şey yox.

Tomris Uyar: Daha neçə belə gözəl söhbətlərə... Hətta, istəsəniz bir söhbəti də özünütenqidə ayıra bilərik.

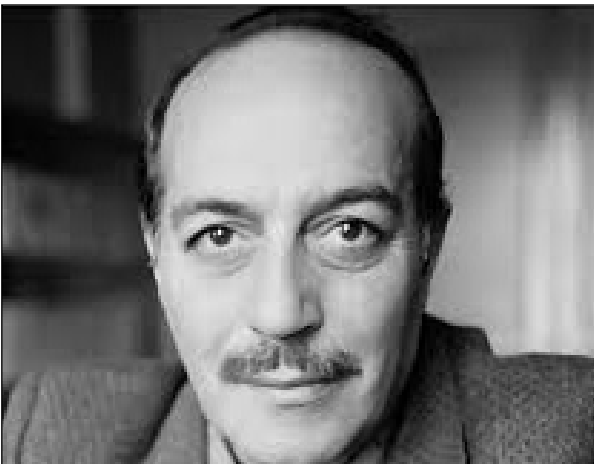
Mənbə: "Varlıq" 906
(Mart 1983)

Söhbətləşdi:
Tomris Uyar

Türkiyə türkcəsindən
uyğunlaşdıran:
Aytac Quliyeva

Yaş və şeir

Edip Cansever, Cemal Süreya və Turqut Uyarın poeziya söhbəti

daha yalın (təbii ki, təhqatlı yox) təhkiyə, dağınıq obrazlara yer verməyən qurğu gözə çarpar. Səhv edirsə, deyə bilərsən. Bu cılıpaqlıq şüurlu axtarışın nəticəsidir, yoxsa yaş artdıqca qazanılan keyfiyyət?

Cemal Süreya: Yaşın şairə təsiri təcrübənin artması, bəzilərinin xətrəyə çevrilməsi, bir qisminin isə dəyərsizləşməsi ilə bağlıdır. Bayaq "hormonal" demişdin, həqiqətdə isə bu "memorial" vəziyyət yaradır. Bir neçə il əvvəl nələrsə bitdi həyatımda. Düzdür, bir çox cəhətdən sağlam adamam, amma əvvəllər ideallarım çox idi. Çox kiçik, şəxsi ideallar: biriylə yenidən qarşılaşmaq kimi... Məsələn, uşaqlıq dostumla. Bəli, bəlkə də, onunla yenidən rastlaşmaq mümkün olmayacaq... Və şeirimi yazarkən də kimlərsə oxusun istəyər, oxumasa belə, kimsə varmı kimi yazardım. Bir-iki əvvəl yaşım barədə düşündüm. Bir də gördüm ki, onların da yaşı mənə eynidir. Hamısı qocalıb. Tərcümə elədiyim "Gönül ki yetişməkdə"nin sonunda qəhrəmanın qarşısına ağsaçlı biri çıxır. Oradakı söhbətdə adamın elə bir imtinası var ki... Yeni duyğuların bəzisi ölür. Amma hansıları? Kiçik şeylər məhv olanda insan daha filosofanə şəxsiyyətə

rizmə istehza etsə də, indi lirizm arxasınca qaçır. Bu, qocalmağı qətiyyətlə istəməməyinə, təbiətə qarşı olmasına işarədir. Onsuz şeirindən də bellidir. Əlbəttə, istehzada da lirizm ola bilər, amma Cevdet "şinanay lirizm" dedişi şeyə, bir zaman imtina etdiyi lirizmə "dadanıb". Buna görə deyirəm "Allah heç kimi o vəziyyətə salmasın".

Turqut Uyar: Bizim üçün təhlükəli ola bilərmə? Bu, çox önəmlidir. İnsan özündəki şeir qaynağının, gücünün tükəndiyinin fərqi nə vardısı...

Cemal Süreya: Bəlkə də, fərq etməz.

Turqut Uyar: Yox, edər. O anda təsəlli tapacağı iki şey olur: mövzu, məsələn, "Gilqamış" və forma fəndləri. Bu, təhlükəlidir. "Gilqamış" yenidən yazıla bilməz demirəm, fəqət "Gilqamış"ın sadəcə öz seyrinə aludə olub, şeir yazmaq bir az da tükənmək deməkdir. Forma oyunları da eyni mənaya gəlir. Bir çox yaşlı şair son dövrlərində vəznə, qafiyəyə, təkrar misralara aludə olurlar. Bunu hər zaman müşahidə etmişik. Amma Melih Cevdetin kitabındakı digər şeirlərdən xoşum gəlirdi. Uzun sözün qısası, şair şeir yazmaq üçün bəhanə, fürsət axtarma-

sində "şeir nədir?" sualına belə cavab verir. "Şeir xalqın sosial dərdlərinə dərman tapmaqdır". Özdemirin hesablamasına görə bundan 3 ay sonra da "ikinci yeni"ni yaratdığını iddia edir. Buna O.Rıfat üçün təqvim qüsurlu sayaq. Demək, o şeirləri dərgilərdə yayımlanan şeirlərə - bizimkilərə görə yazıb. Özü də çox adi şeirlərdir, tam oturmamayıb.

Turqut Uyar: Mən bu barədə "Forum"da yazmışdım.

Edip Cansever: Mən də "A" jurnalında. Belə yekunlaşdırsaq, "ikinci yeni"liyini heç birimiz qəbul etmirik, amma tutaq ki, bir anlıq qəbul etdik, biz bəlli bir qaydadan yola çıxamışıq ki, bu qanuna uyğun olanı daha əvvəl Oktay Rıfat tapmış olsun. Məntiqə uyğun gəlir. Hamımızın özünəxas şeiri var, ortaqlıq deyil, ortaqlıq qaydaya da riayət etmir. Yaxşı, olmayan bir şey daha əvvəl necə edilə bilər ki?

Cemal Süreya: Bu da yazıya keçsin: insan bəzi şeylərdən təsirlənir. Mən öz adıma Oktay Rıfat ilə Melih Cevdetin türk dilinə olan qənaətidən çox müttəəssir olmuşam. Hər iki şair, əslində, dəyərlili ustadlardır. Amma həddindən çox şəxsi siyasi maneəvrlər edirlər. Və bu gün üçün artıq bu siyasət köhnəlib. O.Rıfatın o günə olan sözlə-